

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистлар партиясының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң органы

1953
сентябрь
10
ЧЕТВЕРГ
№ 176 (2861)
ӨРТӨЗ 20 КОП.

Мао Цзэ-дуннун чыынды чогаалдарының үшкү тому (1 арын).
ССР Эвилелиниң Камгалал Министринин дужаалы (1 арын).
Чаа шахтёр хоорай (1 арын).
Мурнакчыларның үлегери-биле дүжүт ажаалгазын болгаш тараа белеткелин чедишкенин доозар! (1 арын).
Совет улус тайбыны камгалаары

болгаш быжыглаары дээш демиселде (1 арын).
Лев Николаевич Толстой (2 арын).
М. Добрынин.—Улуг орус чогаалчы (2—3 арынар).
А. Лутанин.—Чонун хереглел продукцияларын көүдөдир (3 арын).
С. Фатеев.—Культураның тураскаалдарын камгалаар (3 арын).

Улус демократиязының чурттарында (4 арын).
Голландияның ажилчы чоннары боттарының эргелери дээш демиселде турарлар (4 арын).
Айыл чок чоруктуң Чевүлелинде (4 арын).
С. Иванов.—Японияже америк ыйдышкын (4 арын).

Малды эки кыштагладышкын-биле хандылар

Чоокку ийи-үш чылдарда бистин чуртувуска чонну хандыларда ашчениң болгаш чик үлетпүрү хандыларда чиг-этин элбекшилин тургузарын чедип алырын Коммунист партия болгаш Совет чак колхозтарының, МТС-теринин, совхозтарының болгаш көдээ ажил-агының бүгү ажилдакчыларының мурнунга сонгаарлады болгаш улуг сорулга кылдыр салган.

Мал ажылының херээн бистин партия кижигү болгаш партия кижигүнү эвес бүгү ажилдакчылары-ыс боттарының холунга тулуп адыр ужурулу—деп эш Сталинның айтышкынын боттандырбышаан. Коммунист партия болгаш Совет чак колхоз баш санын өстүреринге, оон продукттулук чоруун беддеринге болгаш мал ажылын бедик орутталыг болдурарына колхозчу көдээниң ажил-ишчилеринин, колхозчуларын, совхозтарын, МТС-терин, көдээ ажил-агының бүгү ажилдакчыларының күштерин болгаш аргаларын мобилизастап турар. Коммунист партияның XIX съездинин директиваларында мал ажылының талазы-биле салган сорулгаларын ажил херек кырынга боттандырары 1953—1954 чылдарда мал кыштагладышкынын организастыг эртеринден улуг хамааржыр.

Мал кыштагладышкынынга үлегерлиг белеткенири — колхозтарда, совхозтарда продукттул мал ажылының оон ынайгы чедишкениринин база бир эң чугула чүүлү болур. Кышкы үеде малды тодуз болгаш чыгыг кыштагладышкын-биле эки хандырган тудум-на оон денгели хур кыш ажил, чуртка хөй-хөй ээти, сүттү, дүктү болгаш өске-даа продуктуларын бээр. Ылангыя мал кыштагладышкын-биле белеткелерин үлегерлиг чорудары партия, совет болгаш көдээ ажил-агының органнырнын, көдээниң ажил-ишчилеринин кичээнигинин төвүнге турар ужурулу.

Мал ажылының фермаларын кышкы белеткээр ажил көдээ ажил-агының өске-даа дыка хөй ажилдары-биле капырлажып турар. Мындагы үеде күш-ажылды болгаш материал-техниктиг курлавларын шын таарыштыр тургузуп, колхоз, совхоз бодуруглеринин бүгү участоктарында ажилды бедик организастыг чорудары тергин улуг ужурулу болуп турар. Ылангыя көдээ ажил-агының өске-даа ажилдары-биле кадды малды эки кыштагладышкын-биле хандылар дээш бүгү-ле күштү болгаш аргаларын хереглээр ужурулу бис.

Мал кыштагладышкынын чедишкенин чорударының бир кол чүүлү малга четир санын, быжык чем-суурну тургузары болур. Ео талазы-биле бистин областа мурнакчы колхозтар сизген болгаш силос белеткеленин планарын шагдала күөсеткен. Чижээ, Чаа-Хем районда «Кызыл туку», Би-Хемде «Кызыл сымдыс», «Кызыл тараачын», Чөөн-Хемчикте «Кызыл тараачын» колхозтар мал чемнерин белеткээрине үлегерлиг ажилдааннар.

Ылангыя болза-даа, областа мал чемнерин белеткээринин нити темпизин дыка куду чоруп, дүжүт ажаап белеткеленин болгаш күрүнеге тараа дужаалгазының эгелээниден бээр чамдык районнар болгаш колхозтар сизген белеткеленин ажилын, мал кажаларыннн тудугларын, оон септелгизин херекке албайн сонгаарлады болгаш сизген белеткеленин бригадаларында колхозчуларны өске ажилдарже шилчидип турар. Оон уламыдан сентябрь 5-те колхозтарда сизген белеткеленин планы нийтизи-биле чүгле 57,5 хуу, силос

салырын 70,9 хуу, ыччаарга совхозтарда мал чемнери белеткээри кедергей оожум чоруп, сизген планын чүгле 33,8 хуу, силос салырын 23,2 хуу күөседип турар. Малга чемнер белеткеленин Өвүр, Сүт-Хөл, Эрзин, Барыын-Хемчик, Чаа-Хөл районнар кедергей четпес чорудуп, малдын кышкы белеткелениге кичээниги кошкатканнар. Чамдык МТС-теринин директорлары мал чемнери белеткээринин херээнден хоорлуп, ол ажилды чугулага көрбейн турар. Чижээ, Кызыл-Мажалык, Чаа-Хөл, Бай-Тайга МТС-тер, база Балгазында ММС онза багай ажилдап турарлар.

Мал кыштагладышкыны — мал ажылының эң харыссалгалыг үези. Ычангыя малды хур кыш ажырында амгы үеде болуп турар көдээ ажил-агы ажилдары-биле кадды мал кыштагладышкынын белеткелдерин холбаштыр чорудары—партия, совет болгаш көдээ ажил-агы органнырнын сонгаарлады болгаш чугула сорулгазынын бирээзи болур.

Ам кол сорулга болза, СЭКП райкомнары, райкүөссомнар, чер-черин партия, совет болгаш көдээ ажил-агы органнырны, оон тускай эртемнигерни, база колхозтар, совхозтар удуртукчулары бар турар четпестерин дүрген узуткааш. Иштинин мал ажылын хөгжүдеринин күрүне планын район, колхоз, совхоз бүрүзү бүрүн күөседиринин кол чүүлү—мал кыштагладышкыныч бегү кичээнигин углап, оон белеткелдерин сентябрь, октябрь айларда доозар хемчеглерин алыр херек.

Белеткенин бүгү мал чемнеринин база ажаап ап турар тарааларын бүгү саванын, мякина богун бүрүн ажаап сарааттап алыры-биле кадды сизген белеткелени болгаш мал чемнери болур бүрүлери, өске-даа чүүлдерин хар чагыжага чедир үзүктел чокка белеткээрин болгаш оларын кажалаарын, өрттен камгалаарын хандырбышаан, бүгү белеткээр мал чемнерин буданцап, төткөзлөн чорукту болдурбас төлөөдө, тускай харыссалгалыг ферма эргелекчилеринге хүлээлп бээрин организастаары чугула.

Мал кыштагладышкынын белеткелени удуртуп, ол ажилдын чоруп турарын контролдаары, партияның организастыг, политик-массалыг ажилдарын олче угландыры — партия организастыгынын база бир чугула сорулгазы болур. Партияның, колхозчуларын, совхозтар ажилчыларынын хуралдарына бо айтырыларын чугаалажыр, шүгүмчүлөдү болгаш бот-шүгүмчүлөдү калбартыр ажилда илеретинген четпестерин кыска хуусаада узуткаар дээш боттук хемчеглерин амдыгааштан алыр ужурулу.

Чаа мал кажаларынын тудушкуну-биле кадды эрги кажаларын чылыглап септээрин, арыгларын болгаш дезинфекцияларын база кыштаглар чоогунга мал чемнерин белеткээр ажилды дүрген доозарычкы колхозчуларын күжүн чөл эилдээр. Колхозтарда болгаш совхозтарда мал фермаларын болгаш малчыларыннн аразынга социалист чырышты калбартып тургаш, мал кыштагладышкынын белеткелдерин үлегерлиг чорударын чедип алыры—Коммунист партияның болгаш Совет чактактын иштинин мал ажылын хөгжүдеринин талазы-биле сонгаарлады болгаш сорулгаларын төлөпкү күөседиринин үндэсин чүүлү болур. Мал кыштагладышкынынга үлегерлиг белеткенири болгаш ону чедишкенин эртерери мал ажылының ажил-ишчилерин дайынчы сорулгазы болур.

Мао Цзэ-дуннун чыынды чогаалдарының үшкү тому

Москвада даштыкы литератураның ном үндүрер чери Мао Цзэ-дуннун чыынды чогаалдарын орус дык кырынга үндүрерин үргүдүлөп турар. Бо үндүрүлге ам Мао Цзэ-дуннун Пекинде кыдат дык кырында үнүп турар чыынды чогаалдарының дөрт тому чып белгениниң долу соулгазы болуп турар. Ыйда бүгү кол чугула чогаалдар кирип турар.

Мурип үнген ийи томда, бир дугаар болгаш ийи дугаар ревлюцист хамааты дайынарынның үелеринге хамаарышкан ажилдар болгаш япон эжелекчилерге удур дайынын үе-

Шериг албанының донкаатынган хуусааларын эрттирген шериг албанныглары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунун хүрээлекинден хостадыр дугайында база Совет Армияга ээлчеглиг келдиришкын дугайында ССР Эвилелиниң Камгалал Министринин ДУЖААЛЫ

№ 80
1953 чылдың сентябрь 5-те Москва

Бүгү-нитти шериг хүлээлгезинин дугайында хоойлу ёзугаар дужаарым болза:
1. Шуут шериг албаны эрттиренин хоойлуда доктаатынган хуусааларын эрттирген солдаттарын, матростарын, сержанттарын болгаш старшиналарын Совет Армиянын, Шериг-Далай Флодунун, кызыгаар болгаш иштики шериглерин хүрээлиниден запасче хостадыр.

2. Бо дужаалдын 1-ги параграфында айтынган шериг албанныглары хостадыры-биле холбаштыр 1934 чылда төртүнген, келдиришкынден хостадыр болгаш хуусаа сонгаарладыр эрге чок хамаатыларын, а ол ышкыш келдиришкынден хуусаалары эрткен база чакыттары шуут шериг албанын эрттирп турар келдиришкын назылыг хамаатыларын Совет Армиянын, Шериг-Далай Флодунун, кызыгаар болгаш иштики шериглерин шуут шериг албаныга келдирер.

3. Дужаалды бүгү роталарга, эскадроннарга, батареяларга, эскадроньяларга болгаш корабельдерге чарлаар.

ССР Эвилелиниң Камгалал Министри
Совет Эвилелиниң Маршалы Н. А. БУЛГАНИН.

ЧАА ШАХТЁР ХООРАЙ

ШАХТЁРСК (Сталинно область). Украин ССР-нин Дээли Советинин Президиумунун Чарлыын ёзугаар Каткы суур хоорай кылдыр эле чаартынган. Аная Шахтёрск деп аты тывыскаш.

Шахтёрск—бедик шынарлыг антрациттер казып турар Донбасстын улуг хөмүр даш районунун төвү. Шаандагы улуг эвес сууржулгаш, дагжыларын негелделерин хандыларына бүгү эргежок чугула чүүлдерлиг хоорай кылдыр өскөн. Мында культура Ордузу, дөрт клуб, чайгы кино театр, стадион, элзөн каш он магазинер, столоваялар, хөй санын школалар, эмнелгениң болгаш уругларын албан черлери бар.

Бо чылын шахталарының ажилчынары болгаш инженерлери 500 квартиралыг чаа бажынарын алырлар. Шахтёрларын байырлалыннн хүнүнге чедир он ийи чурталга бажынары болгаш ортумак школалар тудуу доозулган. Чаа театр, эмнелге хоорайыгажы, культураның болгаш дыштанылганын паркы туттунуп турар.

Коммунал ажил-агының база кал-

барып турар. Хоорайда суг дамчылганынын болгаш канадизациянын четкизи туттунуп, чаа оруктар кылдынып, тротуарлар асфальтылар-биле шыттынып турар.

Чурталга байдаларын улам ынай экижидеринче улуг кичээниг салдынып турар. «Центральная-Северная» болгаш «Центральная-Южная» деп шахталарын дагжыларына беш чылдың төнчүзүнге чедир 40 муң дөрбелчин метр чурталга шөлдүт, культураның болгаш амчыларды улуг комплексиниң албан черлерин хоорайыгаш туттунар. Оон тудуушкунунга 150 миллион рубль төвөвилетинген.

Совет күрүнесин сагыш салышкынынга Шахтёрсктин дагжылары ийи дапык улгатырган күш-ажыл-биле харылап турарлар. Шахтёр хүнүнге алдар кылдыр 40 муң тонна антрацитти күрүне онаалдазын-дан ажыр берген. Эрткен айда ботченин чингеткениден чарткы миллион рубльда пландан ажыр кампап алган.

(СЭТА).

Мурнакчыларның үлегери-биле дүжүт ажаалгазын болгаш тараа белеткелени чедишкенин доозар!

Планын күөсеткен
Б.П.ХААК. (Телефон-биле). Тапды районда Сталин аттыг көдээ ажил-агы артели (даргазы эш Рудин, партгоранизация секретары эш Нордул-оол) дүжүдүнүн 80 хуузу ажаап албышаан, тараа дужаарының күрүне планын күөсеткен.

Тарааны эки шынарлыг ажаап алырына болгаш күрүне планын хуусаа бетинде күөседирине МТС-тиң алдарлыг комбайнёру эш Г. Храмцов, оон агрегадында тракторист эш Момалдай, штурвальщик эш Прстасов онза кызымаан илереткен, олар хүн нормазын 250—300 хуу доктаамал күөседип турганнар. Ол ышкыш МТС-тин хоочун стахановчүзү комбайнёр эш Ф. Закуртаев болгаш оон агрегады «Сталинец—6» комбайн-биле хүнде 10 гектарың таразын ажаар тургаш, 26—30 гектарың доктаамал ап турарлар.

Узе санашкан
ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем райоңда Ленин аттыг көдээ ажил-агы артели күрүнеге дужаар таразын МТС-тин ажилдаанынга натура төлевири-биле катый сентябрь 5-те бүрүн күөсеткен.

Бо талазы-биле МТС-тин ында ажилдап турар комбайнёру коммунист М. Бюрбунун ак-сеткилдиг күш-ажылын айтыры база чугула. Ол 554 гектарың (азы хүн бүрү 23 гектарың) дүжүдүн ажаап ап турган.

Совет улус тайбыкны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселде Ленинградчыларнын сөзү

ЛЕНИНГРАД. Сентябрь 5-те, Тайбыкның Бүгү-делегей Чевүлелин Будапешт сессиязының болгаш тайбык камгалалынын Совет Комитетинин пленумунун шиттирлеринге хамаарыштыр Ленинградтын ажилчынарынның болгаш интеллигенциязынын хөй кижжи киржикчилерлиг хуралдары болуп эрткилзи. ... Сталин аттыг металл заводу. Завод хериминин иштинде тургустунган индирин муң-муң ажилчынар болгаш албан-хаакыттар долгаандыр сырын турупканнар. Индирде «Тайбын тилээр!» деп бижип каан.

Суг хоолойларының кол конструктору Н. Н. Ковалев хуралга санал берген, Тайбыкның Бүгү-делегей Чевүлелин Будапешт сессиязынын шиттирлеринин болгаш тайбык камгалалынын Совет Комитетинин пленумунун ажилынын дугайын чугаалаан.

Оон соннда гидро-хоолой цехинин демделгенизи А. А. Дмитриевтин сос алгаш, чугаалааны болза:

—Бистер хоолой тудукчулары бүгү совет улус-биле кадды Коммунист партиянын болгаш Совет чактактың чайгылыш чок тайбык политиказын изи-биле дөткөп турар бис. Бистер тайбык камгалалынын Совет Комитетинин пленумунун шиттирлерин сеткпливистин ханызыннан чүүлзү-нүп турар бис. Бистин иштивистен кижжи бүрүзү күш-ажылга куженишкенин улгатырар. Ол болза, тайбыкның херээнге бистин эң эки салышкынывыс болур.

Электри дузазы-биле демир тудуштуруп каннаар И. В. Аловаев бодунун күш-ажылчы херектери-биле заводта эң сурагыг эки ажилдакчы. Хуралдын киржикчилери оон чугаазын кичээнигелиг дыннааннар. Тайбык! Бо өстү депширгелег бүгү кижжи төрөлгетин иделег-биле чугаалап турар. Чүгле кижжи төрөлгетинин дайзынары тайбыкны көөр хөңгү чоктар. Улустар аразынын айтырыгларын тайбык шиттирлеп таарыштырарын негеп турар Тайбыкның Бүгү-делегей Чевүлелин Будапешт сессиязынын болгаш тайбык камгалалынын Совет Комитетинин пленумунун шиттирлери бола, тайбык болгаш улустарын найырала дээш мурнакчы демиселчилер—бүгү совет кижилерин күлө-чүткүдүн илередип турар деп Аловаев чугаалаан.

Сталин аттыг металл заводунун ажилчынары Тайбыкның Бүгү-делегей Чевүлелин сессиязынын болгаш тайбык камгалалынын Совет Комитетинин пленумунун шиттирлерин бир үн-биле дөткөп турар болгаш бешки беш чылдын онаалгаларын күөседир дээш демиселди күштелдирер деп хуралдын хүлээп алган резолюциясында чугаалап турар.

Ажилчы чоннарын хөй кижжи кыргызчилег хуралдары Киров заводка, «Рабочий» деп пөс аргыыр фабрикага, Ленинградтын Жданов аттыг университетке болгаш оон-даа өске черлерге база болтулаан.

(СЭТА).

Дагжыларның чүүлзүнүшкүнү

ГОРЛОВКА. Донбасста хоочун шахта болур «Кочегарка» сентябрь 3-те хөй кижжи киржикчилег митинг болган. Тайбыкның Бүгү-делегей Чевүлелин Будапештиге болган сессиязынын түнелдери-биле болгаш тайбык камгалалынын Совет Комитетинин пленумунун резолюциязы-биле чыылганнары шахтада СЭКП ТК-нын парторгу эш Нерозин таныштырган.

Шахтанын эң эки завойшкитеринин бирээзи комсомолчу Лобаскийнин чугаалааны болза:

—Тайбыкның Бүгү-делегей Чевүлелин Будапештиге болган сессиязынын шиттирлерин изи-биле чүүлзүлүп тур мен. Тайбык чугаалажышкынарын оруу-биле шиттирлетимес кире, бүгү делегейиң шах мыдыг маргалдаалыг айтырылар чок.

Тайбык дээш демисел бедик бодурукчулук күш-ажылды бистерден, дагжылардан негеп турар болгаш бистерге хүлээлп турар.

«Кочегарка» шахтанын ажилчынарыннн, инженер-техниктиг ажилдакчыларының болгаш албан-хаакычтарының чангыс эп-сеткилдиг хүлээп алганы резолюцияда Совет чактактың чайгылыш чок чорудуп турар тайбык политиказын чүүлзүлүп турарын болгаш бүгү делегейге тайбык дээш, улустар аразынын бүгү-ле айтырыгларын чугаалажышкынарын оруу-биле тайбык шиттирлери дээш демисежиринге боттарынын шиттирлеринин дугайын олар меделеп турарлар. Төрээ чуртун чагай чоруунга ам-даа куженишкенин-биле ажилдарын олар база хүлээлп турарлар.

(СЭТА).

Тес-Хем биле Эрзин районнар мурнаан

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районун тараажылары күрүнеге дужаар тараа планын МТС-тин ажилдаанынга натура төлевири-биле катый область мурнаан, сентябрь 5-те бүрүн күөсеткен. Район Советинин күөскөччи комитетинин даргазы эш Д. Чамзырайнын редакцияга дынатканы болза:

—Колхозчу ишчилеринин механизатор кадрлар-биле чангыс эп-сеткилдиг күш-ажылынын түнеллинде бистин район күрүнеге дужаар таразын хуусаа бетинде ажыр күөсеткен. Ылангыя Ленин аттыг (даргазы эш Ензак), Калинин аттыг (даргазы эш Чикей) колхозтар август 25-те, оон беш хонганда Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Чорбаа) хүлээлгезин бүрүн күөседипкен турган.

Бо ажилды чедишкенин болга...

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Областын өске районнарындан Эрзиннин таразы бо чылын орайтап бышкан. Ылчалза-даа колхозчу ишчилерин күш-ажылын чөп организастаанын-дан район күрүнеге дужаар таразынын планын бүрүн күөсеткен.

Бо талазы-биле «Чаа орук», «Кы-

нын эш Д. Чамзырай күш-ажылды эки организастааны-биле тайылбырлап турар. Белетке ажилдарын хыламчалыг чоруткан, колхозчу бүрүзү хүн эвес, харын шак бүрүзүн халас эрттирбес дээш демисежип турган.

Бо талазы-биле Самагалдай суурунун чону база-ла биче эвес киржилгелиг болганын айтыры чугула. Коллективтер колхозтары тус бүрү шөфке ап, тараа хүлээп алырынын пунктузун дүн-хүн чокка ажилдадып турган.

Амгы кол кичээниг дүжүтү чоокку хүнерде чидирг чок ажаап алыр, келир чылдын тарылгазынга эки шынарлыг үрезин белеткеп алырымче ууланган чоруп турар. Бо талазы-биле Молотов аттыг колхоз сентябрь 9-та дүжүдүн бүрүн ажаап апканын база демделгээр херек.

ТУРАН. (Телефон-биле). Би-Хем районун тараажылары элбекшилдиг дүжүттү чидирг чокка ажаап алырынга багай эвес ажилдап турар. Район таразынын 85 хуузу ажаап апкан, а күрүнеге дужаар хүлээлгезин күөсеткен, МТС-тин натура төлевириң 75 хуу ажыр күөседи берген.

Районун «Кызыл сымдыс», «Тинелге» болгаш Ленин аттыг колхозтары күрүне-биле шагдала санашканнар, олар сентябрь дөрте-ле дүжүдүн бүрүн ажаап алганнар. Ол ышкыш келир чылдын дүжүдүнге үрезин уруп алырын ол колхозтар база доозупкан, амгы үеде белеткенин үрезинерин арыглаар, оон бедик үнүштүүн хандырарыннн кемчелерин ап турар.

Бо чугула ажилдын кыска үеде индиг чедишкенин боттанганы колхозчу ишчилериннн кызымак күш-ажылы-биле, ол колхозтарын даргалары эштер Шевцов, Киселёв, Мактар оларнын организакчы боттук удутулгазы-биле тайылбырлатынар.

Ео колхозтарда малдык кышка белеткелерин база багай эвес кылдынып турар.

1828

Л. Н. ТОЛСТОЙ

1953

(Төрүтүнөн хүнүндөн бээр 125 чыл болганына)

Л. Н. Толстойнуң музей-турлаанда

Чаартып кылганынын болгаш капиталдыг септелгенин сөөлүндө Лев Николаевич Толстойнуң музей-турлаа көрүкчүлөргө база катан ажытылган.

Музей Москвада Зубовск шөлүндө ырак эвесте, улуг чогаалчынын ады-биле адаан кудумууда турар. Долгандар бедик ыяш херимниг ол бажына Л. Н. Толстой каш-даа кыжы улаштыр чурттап келген.

В. И. Ленин 1920 чылда, ол бажыны, оон музей-турлаа болдурунун дугайында декретке ат салган. Ында ийн каят бажы, аңгы кунна, терге-шанак сарайы, флигель бар. Беседалажыр улуг сад база бар. Бажынын иштинде шупту чүве улуг чогаалчынын чурттап чоран үезинде ышкаш хевээр.

Столовая. Өрээлдин ортузунда сана салыр стол, хана чоогунда—буфет. Чанында улуг өрээл. Оон иштинде: Лев Николаевичини демир оруну, чогаалчынын кадайы, Софья Андреевананы артып кылганы чыгыч чогаар-биле ону шыл каан. Ол өрээлдин адакы кадында уруглар өрээли база класс бар. Бедик чадалан ийги каятче көдүрлүп үнгөн көрүкчүлөр улуг залче кире бээрлер. Оон иштинге литературадыг кезээлер болгаш концерттер болуп тургулаан. Ол залга Шалыни ырылап турган. Римский-Корсаков, Танеев, Скрябин, Рахманинов болгаш өске-даа хөй-хөй алдардыг композиторлар болгаш пианисттер ойнап турганнар. Кызы коридорунга-биле чоруткаш, чогаалчынын кабинетинде болгаш ажылдаар өрээлинге чеде бээр.

Ам музейини иштинде чогаалчынын бодунун, оон өг-бүдөзинин дөрт чартык муң ажык херекселерини делген салып турар.

Чуртун ном үндүрер черлеринде

Бистин Төрөн чуртувус улуг орус чогаалчы Л. Н. Толстойнуң төрүтүнгөн хүнүндөн бээр 125 чыл болганын демделеп эрттирп турар.

Н. Г. Чернышевский аттыг Киргизтин күрүне библиотеказында киргиз болгаш ССРЭ-нин өске-даа улустарынын дыдарынын кырында үндүрүп парлатынганы Л. Н. Толстойнуң чогаалдарын салып көргүскен улуг делегей ажытылган. Фрунзеде Боконбаев аттыг библиотека Чуйск шынаазинда колхозтарже көжер ном делегейин чоруткан.

Кыдыкы соңгу чүктүн чону—якуттар, эвенкилер, чукчилер, эвенжер улуг орус улуг чогаалчы Л. Н. Толстойну билир болгаш анаа ыяктар. Якут АССР-нин Оленск районунун ыракты кыдыкы черинде «Коммунизм» колхозун клубуна улуг ном делегейи ажытылган. Салып делгези номнар аразында Толстойнуң Якут дил кырында парлатынган «Анна Каренина», «Кавказка туттурукчу» деп чогаалдары болгаш өске-даа чыныда расказтары бар Ай бурунгаар чаа радио бедлири ажытылган. Ивижилер болгаш аңчылар Якутскиден Толстойга турскааткан

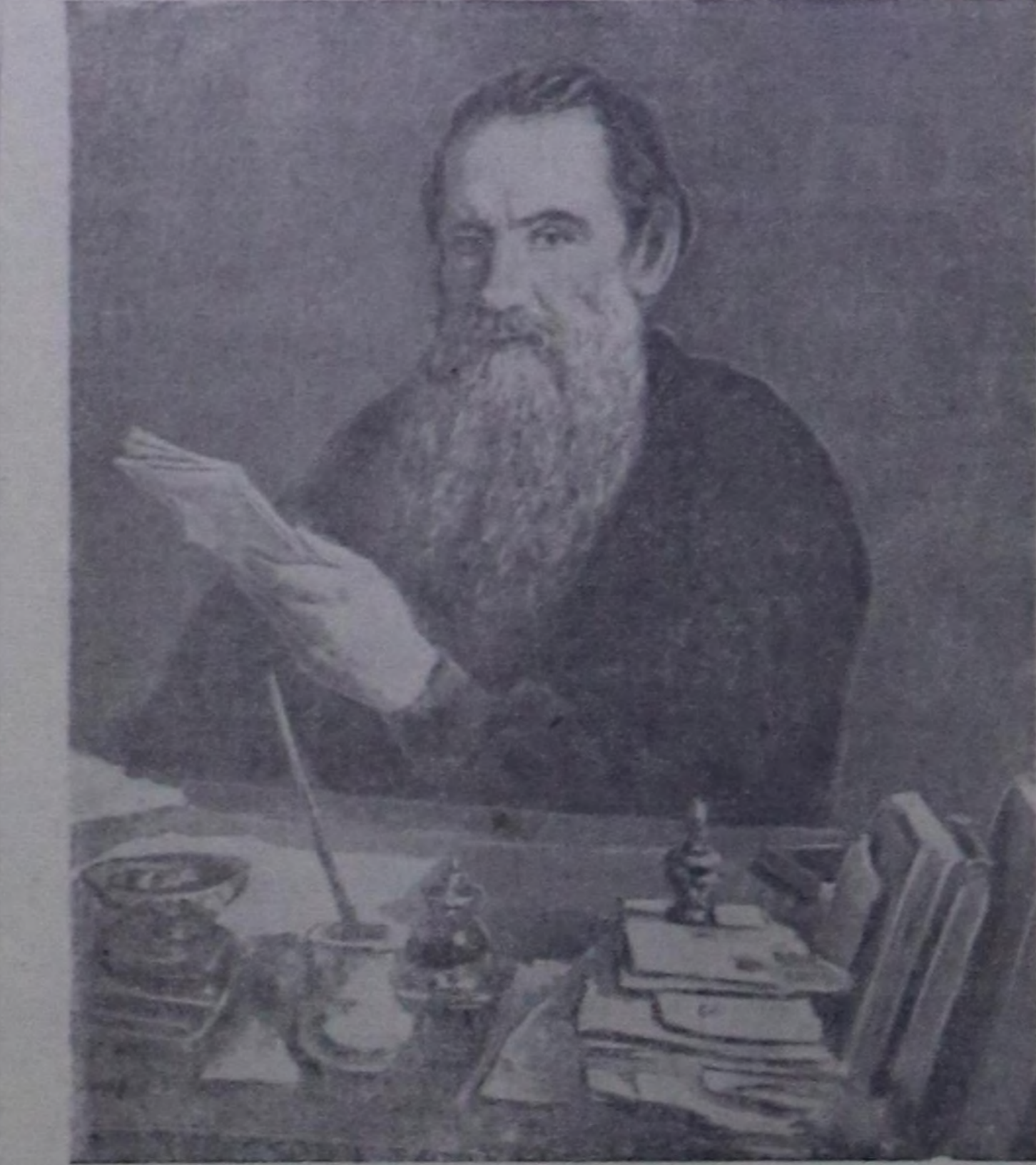
Ажылдаар өрээлде Толстойнуң ажылчын херекселери, бодунун даярал кылганы ийн эш сапогу. Витринада шил адаанда бажынынга келер идиктер, зонтиктер, халаттар, кышкы тон, башлык, картуз, фартук бар. Кожа шафк иштинде ак хеп. Сонга чоогунда чогаалчынын 67 харлында муун турганы эрги чадаг тергеэн. Келген кижилер кабинетти онза кичээлге-биле долгандыр көрүп турарлар.

Ол кабинетке 1900 чылда Алексей Максимович Горький биле Лев Николаевичини бир дугаар ужуражылгазы болган. Улуг чогаалчыга эң-не хөй язы кижилер кээп турганнар: уран-чүүлүн болгаш эртемниг сурагыч ажылдакчылары, студентилер, ажылчынар болгаш тараачынар. Оон бодунга Чехов, Короленко, Островский, Григорович, Лесков кээп турганнар.

Совет улус улуг чогаалчынын турскааткан демделеп эрттирп турар. Оон төрүтүнгөнен бээр 125 чыл болганына таварыштыр музей-турлагга улуг чаартылга ажылдарын чоруткан. Москванын саазыны хээлеп-шокарлар фабриказына 11 хевирин хээлеп-шокарлаан кылыгыларын чогаалчынын чурттап чоранынын үезинде дег хевээр кылган. Салты таарымчалыг болдуру-биле элээн ажылдарын кылган.

Ам музейини иштинде чогаалчынын бодунун, оон өг-бүдөзинин дөрт чартык муң ажык херекселерини делген салып турар.

(СЭТА).

Лев Николаевич Толстой

ЛЕВ ТОЛСТОЙ—УЛУГ ЧОГААЛЧЫ

Лев Николаевич Толстой орус улустун амыдыралынын дыка хөй талаларын чуруп көргүскөн сөстүн улуг чурукчузу. Чогаалчынын амыдыралын болгаш чогаал ажылын баштай-ла шолога таныжып эгелээш, Лев Толстойну билбей чыткаш бодунун чуртун билер мен деп бодун санатынган херек чок, културалыг кижиги мен деп бодун санатынган херек чок деп М. Горькийнин сөстөрүнүн шынынга бузүрэн мен.

Улуг чогаалчынын өлүм чок чогаалдарын—«Дайын болгаш тайбы», «Анна Каренина», «Диринишкни» деп романын, хөй сангыг расказтарын, шилерин номчул, оон канчаар чогаал ажылы кылып чоразаны онза сонуграл-биле танышкан мен. Ылангыя «Чаш назам», «Диринишкни» ышкаш улуг чогаалдарны каш удаа эгезинден төнчүзүнге чедир дүжүрүп бижил, эдэ чогаалды турганы анык чогаалчыларга үлөгөр болур. Ол ышкаш улуг чогаалчынын Москвада болгаш Ясная Полянада чурттап, ажылдап турган черлеринге чораш, Лев Николаевич Толстойнуң амыдыралы-биле чок холбаалыг чоран кижилерини чугазын дынганан улуг чогаалчы-биле мээни таныжылганмы улам ханылаткан. Л. Толстойнуң чогаалдарынын 14 томнуң номнарын чагыдып алгаш, оон он үжүн номчул, бодунуң чогаалдыкы ажылымга дуза кылдыр чогаал бурузунуң чогаалчынын төөгүзүн өөренип көргөним менээ дыка хөй чүүлү берген. Чугале Л. Толстойнуң чогаалдарын таныштыр-биле кызыгаарлатканымай, «Лев Толстой орус критикада», Б. Мелактын «Лев болгаш орус литературынын проблемалары» деп номнары болгаш В. И. Ленинниң Лев Толстой дугайында чүүлдерин база өөренип көргөн мен.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

«Бал сөөлүндө» деп расказын номчааш, ханын эгелее-чакырга үезинде яды чонун муңгаргай, түрени амыдыралы-биле танышкан мен.

Расказтын кол мадыры Иван Васильевичини чугазы-биле ол чогаал эгелээш Иван Васильевич болу балдарга болгаш байырлалдыг кезээлерге киржиринге кончуг ынак. Ол бир-ле катан полковник Б-нин төрөн хүнүнге таварыштыр улуг бал болган черге барган. Бал тергини эки болган: музыкантылардыг, ираажылардыг. Иван Васильевич полковниктин уруу Варенка Б-биле танчылап кезээлээш. Полковник Б. Иван Васильевичке кончуг тааржыр, кончуг ээлдек, чугаакыр болур. Иван Васильевич балач эрте, 5 шакта бажыныга келерге, оон кандидат экзаменинге белеткенип турар акызы удул чыдар. Ол бай, өзүургактарын байырлалыга киржир хөню чок кижиги Иван Васильевичке дөмгө чараш Варенка Б-ни болгаш ээлдек полковникти сактып, удул чадал кааш, бүдү кетинип алгаш, кудумчуге үнүп чорунтар. Улуг кудумчуга чеде бээрде чон ажылдап чоруп турар, чер чыры, дап адып келген болур.

Диннаарга: улуг дүвүрээнин, кенйгелер даажы динналар. Ырак эвесте чыскаалдыг солдаттар чоруп олурар. Чокшулап келерге көөргө, бир-ле кижини ийн солдат тудуп алган чоруп олурган.

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Л. Н. Толстойнуң «Бал сөөлүндө» деп расказын номчааш, ханын эгелее-чакырга үезинде яды чонун муңгаргай, түрени амыдыралы-биле танышкан мен.

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

«Дайын болгаш тайбы» деп улуг чогаалдан, «Анна Каренина» деп романыдан болгаш өске-даа чогаалдарынан орус улустун даштыкы халдакчыларга удур боттарынын төрөн чурту дээш чорудуп келген демиселерин, ханын эгелее-чакырганын үезинде орус тараачынарын кижиги шыдажыр аржако аар-берге амыдыралын болгаш оларнын куш-ажылын, төрөн чурт-

УЛУГ ОРУС ЧОГААЛЧЫ

Лев Николаевич Толстойнуң төрүтүнгөн хүнүндөн бээр 125 чыл болган. Оон чогаалдыкы ажыл-чорудулгазы бугу бижик-билтиктиг кижиги төрелетенге хамааржыр, хосталгага ынакшылдыг болгаш тайбынга ынакшылдыг улустарын найыралын база акы-думалышкы чоруун бижык-лаарынын улуг херээнге бараан болуп турар. В. И. Ленин «Л. Н. Толстой» деп чүүлүндө Октябрьдин социалисттик Улуг революциянын үнгөн хаязы болур 1905 чылдын революциянын дугайын чугаалавышаан, мынчаар бижээн: «Оон, чурукчууну бүгү-делегей ужу-дузаны, оон, бодакчынын болгаш нептередикчинын бүгү-делегей сурагылы болза, ол болгаш өске-даа, орус революциянын бүгү-делегей ужу-дузаны бодуну-биле илгерилеп турары болур».

Л. Н. Толстой дыка хөй чидик болгаш ханы айтырылганы көдүрүп үндүргөндөн, үенин төөгүлүг бот онзагай байдалын шырай-хевирлерин кончуг уран көргүскөндөн оон чогаалдары делегейини чечен литературатынга база бир бириг черин элээш. Чогаалчынын чечен чогаалдарга болгаш өөрединге уран-мергежилдин биле көргүскени үе 1861—1905 чылдары—реформа чоруп турарынын үезин, ыначалажыр революция мурнунун үезин бодунга хаара туткан. Чогум-на ол үеде Толстой чурукчу болгаш бодакчы болур берген.

XIX вектин сөөлүг дөрттүг үжү чылдарында орус амыдырал шынгын удурланышкы байдалга хөгжүп орган. Крепостной эртемни дүшкөни шөөлүндө тараачын чурталганын хөй-хөй чүс чылдарда тургустунган

чакгыс черге таптаашкыны элдейлдиг дүргөни-биле буступ дүжүүшкүчө кирген. Капитализм кырында хөме муундууп турган болгаш адандан өрү күштүү-биле өзүп орган, ыначала-даа крепостничествоуну саздыры чурттуу бүгү ажал-агыл (ылангыя көдөш) болгаш политиктиг амыдыралыга артып калып турган.

Чоннун хереглел продукцияларын көвүдөдир

Бешки беш чыл планинын талазы-биле партиянын XIX съездинин директивалары болгаш ССРЭ-нин Дээди Советинин бешки сессиязынга Совет чактазын баштыкчызы эш Г. М. Маленковтун чугаазы чоннун хереглел чүүлдеринин бүдүрүлгезинин сөн талазы-биле өзүлдээниге чергелештир оларнын шынары-база экижилерин ултурм ажилдакчыларыннан негеп турар.

Кызылдын үлөтүр бүдүрүлгелери ол айтышкыны күөсөтпешпаан ажилга чамдык эки түнөлдөрдүн база чедиң алган. 1953 чылда күрүнө планиннын хуусаа бетинде күөсөдир болгаш бүдүрү үндүрер продукциянын шынарын бедидер дээш ажилчы чоннар социалисттиг чарышты улам-на калбартканнар. Бодунун бүдүрүлгө көргүзүлгелерин сөөктү үениң дүргүзүндө, чижээлээрге, хоорайнын аш-чөм комбинаттын коллективи илезин-биле экижиткен. Ол бүдүрүлгө продукция үндүрүлгезин экижидип, оон ассортиментини эки калбарткан. Амдангыч чөм кылмгыларын бүдүрүлгезинде экижизин-биле шингээп алган. Комбинаттын ажилчылары июль айда бедидер бүдүрүчүлүг ажилдааннар. Нити продукция талазы-биле ай программанын 112,7 хуу күөсөткен, кылмгыларын ассортиментинин болгаш күш-ажылдын бүдүрүчүлүгүнү талазы-биле план база күөсөткен. Августта улам эки ажилдааннар. Тос айлар программанын хуусаа бетинде күөсөдир дээш чарыш ам коллективте улам-на калбарган. Олар ол программаны сентябрь 25-ке чедир күөсөдирин шиттирлеп алганнар.

Шляпникова биле Скрипаченко-нун баштааны коллективде күш-ажылга бедидер көргүзүлгелерин чедиң ап турар. Олар күш-бүрүнүн нормаларын ажыр күөсөдир, продукциянын шынарын бедидип, чиг-этти камнап ап турарлар.

Бүдүрүлгелерин чамдык өскө-дөө коллективтери база чедиңшикин ажилдап турар.

Массаларнын чогаалдыкыни инициативанын бүгү тайалар-биле хөгжүдө-рин, мурнакчы дуржулганы негеп-дирин, эки көргүзүлгелерин чедиң алгышаан, бүгү ажилчыларнын бедидер бүдүрүчүлүг ажилдаарында чогуур байдалдарын тургузарын партиянын органдарындан партиянын XIX съездинин шиттирлерин негеп турар.

Бичалза-даа мурнакчы дуржулганы негептерди чорук бисте ыңды-да эки эвес чоруп турар дээрзин миңирин херек. Оон уламыдан бүдү-рүлгелерде чамдык жожауп турар ажилчылар болгаш программанын күөсөтпейн турар бүдүрүлгелер база бар. Кызылдын ыяш заводунда мурнакчы дуржулганы сула негеп-редип турар. Бажын иштинин эт-херексөөдөрүн кылгыр сехте, чижээлээрге, Носков, Койгунак, Суукай болгаш өскө-даа кайгамчыктыг ма-терлер бар. Бичалза-даа оларнын уран-чазанылга ажилынын арга-

дуржулгаларын өске ажилчылар-нын ортузунга негептерлейн турар. Бичангаш сехте онаалгазын күөсөт-пейн турар болгаш куду шынарлыг продукцияны берип турар бүдүрүл-гелерде база бар. Ол чорук бүдүрүл-геге каража чедирин, хожудаашкын-ны узуткаар арганы анаа бербейн турар.

Бо дугайында буруу болза, ажил-чынарга ажилдын таарымчалыг байдалын тургузар талазынче кич-зөөлгөй салбайн турар болгаш социалисттиг чарышты кончуг кош-кап удуртуп, ажилчыларын негеп-дерегелдеринден хоорук чурттап тур-рар анда партия организациязында болгаш оон секретары эш Поповак онаажыр.

Дааранылга комбинаттында кыл-мгыларын шынары дээш ажил ба-гай чоруп турар. Бүдүрүлгенин чорудулга бүрүзүгө продукциянын тергини эки шынары дээш экир ды-лын маңаа социалисттиг чарышты организастаан турган, ыңчалза-даа парторганизация биле дирекция чери кижилерин патриоттуг эгелээшкил-нин деткивизин болгаш ол чугула ажил-херекти организастаан. Бүдүрер ажилдага камналга болгаш шынар дээш эки организастаан чар-ыш бүдүрүлгенин эки ажилдаары-ныга, даарагыл кылмгыларын үн-дүрүлгезин үргүлчү болбазырады-рынга, чиг-эттин болгаш дузалар материалдарын камналгазын чедиң алырынга, немелде продукцияны үн-дүрүлгезин дузалар-ла болгай.

Чоннун хереглел чүүлдеринин кылмгыларын шынарын бедидерде бүдүрүлгенин технологиянын докта-мал болбазырадып, бүдүрүлгөдө ажилдап турар ажилдакчыларын мергежилни бедидип, продукцияны үрей кылгыр чоруктар-биле шиттир-леп демиселди чорудар херек. Үлөт-пүр ажилдакчылары ажил-херекти продукциянын шынарында бедид не-гепте бүдүрүлгенин кылгыр бүрүзү-гө боттанып, кылган чүве бүрүзү чараш көрүш-шинчилиг бүткен турар кылдыр тургузар херек.

Ол сорулга-биле техниктиг өөре-дигени организастап, ажилчынарга шын айтылганы берип, чоңга эки бүдүш-шинчилиг бараанынын бүдү-рүп бээр дээш инженерлерин, те-хниктерин, мастерлерин техниктиг контролон бедидер эргежок чугула. Бисте бо талазы-биле эргежок чугу-ла аргалар бар, ыңчангаш оларны бүдүрүлгеге бараан болдулар херек. Чоннун хереглел чүүлдеринин бедид шынары дээш демиселге үлөт-пүр бүдүрүлгелеринде партия орга-низацияларынын ролу дыка улуг. Олар массаларнын чогаалдыкыни инициативанын баштап, чоңун хереглел продукциянын бүдүрүп үндүрер үлөт-пүр ажилдакчыларын мурнуга Коммунисттиг партиянын болгаш Со-вет чактазын салган сорулгаларын чедиңшикин күөсөдир дээш соци-алисттиг чарыштын дайынчы органи-закчылары болур ужурул.

А. ЛУТАНИН.

Районнун мурнакчы колхозтарында

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Бо чылдын август 31-де Барыш-Хемчик райсовет күүскомуун болгаш партия райкомунун бюзосу-нун катышкан хуралы болган. Анаа ситен белеткелини болгаш дүжүт алышыкынын дугайын чугаалаш-кыш, мурнунда «Кызыл тараачы» колхозка тывыскан партия райкому-нун болгаш райкүүскомуун шил-чиги кызыл тугун «Большевик» колхозка шилчткен.

«Большевик» колхоз (даргазы эш Очур, парторганизация секретары эш Козай-оол) ситен белеткээринин болгаш тараа ажаалдаанын талазы-биле районда дээр көргүзүл-гелериг болуп турар. Ылангыя силос салырын 106 хуу, күрүнөгө тараа дужаар планын дээр күөсөдир турарын ол хуралга демделгэн.

Мою-биле кады ситен болгаш ту-дуг бригадаларын, комбайнларын аразында социалисттиг чарыш-ты күөсөлдзин база түнөп көргөн. «Кызыл тараачын» колхозта эш Ок-тек-оолдун удуртуп турары ситен бригадалары 800 тоннаны белеткээр онаалдазын 145 хуу, силос салыры 110 хуу күөсөткен. Ол ышкыш «Большевик» колхозта комбайнер эш Каковтун агрегады сөөлгү бети конукта онаалдазын 100 ажит гектарнын дүждүн чидирит чокка ажаап алган.

Тудуг планын шеверин боттаңды-рары дээш «Победа» колхозтун бы-занчылары (тудуг бригадари эш Чанзай) багай эвес көргүзүлгелериг болганын ол хуралга демделгэн. Бригада бүдүрүлгө тудугларынын чыл планын 8 айларын иштинде бурун дооскан, а чуртталга бажын-ырын планын 80 хуу, культурамы-дырал тудугларынын — 50 хуу, мал кажаалары кылырын — 35 хуу күөсөткен.

Райкүүскомуун болгаш партия райкомунун бюзосунун катышкан хуралдан үстүдө илеретинген бригадаларга ол ажилдар талазы-биле районнун шилчиги кызыл тук-тарын тывыскан.

М. БУГАЛДАП.

Ажил-агыйнын орулгалыг чаа адыры

Бий-Хем районда «Искра» колхоз-та 11 ары өгдери бар. Оларын дур-жулгалыг ары азыракчызы Третьа-ков ажаап турар. Ол ары ажил-агый колхозка улуг ужу-дзуалыг.

Колхоз чоокта чаа ары чигиринин чылдызын чоруткан, баштайгы 30 килограмм эки шынарлыг ары чиги-рин алган. Ам-даа арыларын чигир чымыр уламчылап турар болгаш удавас йыгир кезек эки шынарлыг ары чигирин алырынга белеткенип турар.

Колхозтун ажил-агыйнын бо чаа адыры—бо чылдын эвээш эвес немелде орулганы килер.

К. ОЮН.

КУЛЬТУРАНЫН ТУРАСКААЛДАРЫН КАМГАЛААР

Культураның бүгү тураскаалдары ыяк шинчилетинип турар болгаш төөгүнү, культураны, база амьды-рал-чурталганы өөренип көөрүңгө үнелиг материал болуп, олар совет патриотизмин сеткил-сагыжын кижилеринге улуг ужу-дзуалыг. Культураның бүгү тураскаалдарын камгалаары ыңчангаш эргежок чугу-ла.

Бий-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өскө-даа районнарнын довуларында оранчок бурунгу шагда туттунган чүс-чүс улуг, биче хорум чевеглер таварышкылар. Эртемдээр археологтар хорум чевеглерин ка-зы тулгап, оортан тылкан чүүлде-рин болгаш шыгажамырларын бүдү-жүр барымдаалап, хей чүс-чүс, муң-муң чылдарын мурнунда кижилер-нин канчаар чурттап чоранын бил-ди алырлар.

Бистин областың чамдык районна-рында (Барыш-Хемчик, Эрзин, Кы-зылдын кездө болгаш өскө-даа) ка-лым хаяларнын арнында бурунгу кижиниң холу-биле ооп кылдыган чуруктар тывалгылаан. Чижээлээр-ге, Кызыл-Мажалык суурдан бир каш километр черде Бижиктиг-Хая деп адаар, чурттап чоңунда сура-лгы чалым хаяда ийи муң ажит чыл-дын мурнунда чурттап чоран кижилер-нин амьдырал-чурталгазындан чамдык чүүлдерин көргүзүп турар чуруктар тывалгылаан.

Археологтук тураскаалдарнын аразында бурунгу тюрк дылда ооп би-житинген бижиктериг даш чагы-лар эртем талазы-биле улуг сонур-гаалды болдуруп турар. Ол бижиктер муң ажит чыл мурнунда бижити-ген. Ол бижикелдер хей чүс чылдар мурнунда Тыванын девискээринге чурттап чоран аймактарнын ажил-чорудулгазынын бүгү талазын иле-редиринге эң үнелиг материалды бээр. Ол үениң кижилеринин ажил-ишчи чорудулгазын, культуразын, амьдыралын ол бижикелдерден бил-ип болур.

Тываның элээн хей районнарнда даштан кылган «өкжээ-кижилер» хей таварышкылар. Ындыг өкжээлэр амгы ыңаа 40 ажит аттарлыг болуп турар. Муң ажит чыл мурнунда тур-густунган даш чагылар-даа, «өкжээ-кижилер-даа» чевег кырынын турас-каалдары болуп турар. Оларны ай-мактар баштыкчыларын болгаш бай эргетин кижилерин чевеглерин

нин кырынга тургузуп турган. Бу-рунгу шивээлерин бузундулары Тыва-да арткылаан. Каа-Хем райо-нда Тере-Хөл деп хөлдүн ортулуунда шивээ онза сонургалды болдуруп турар. Оон иштин болгаш даштын тургузуу ол үениң боду бүткен ар-хитектураларын бедид мергежил-лини көргүзүп турар.

Чөөн-Хемчик районда бурунгу сруктарын, барын талакы район-нарда бурунгу сугтарылга бугалары-нын артыгышкынары бар. Олар шупту эртем талазы-биле улуг ужу-дзуалыг. Олар кижилеринин күш-ажылга ынакшылдыг чоранын бол-гаш бойдушту боттарынын эрге-ажыктарында таварыштыр ажылаар дээш оралдажып чоранын чугаалап турар.

Тывага хамааты дайыннын утун-дурбас болушкунунын төөгүнүн элээн хей тураскаалдары херечи-леп турар. Оларнын аразында Кы-зылдын Ленин кудумчузунда бичи-ныш бажың база килер, 1919 чыл-дын августта аңаа Кравченкоң бол-гаш Шетинкиннин кызыл партизан эрмиязынын штабы турган. Кызыл хоорайда, Енисейнин эриинде даш тураскаал турар, ол дээрге, 1919 чылдын август 16-да атаман Боло-говтын дээрбечилеринге удур тул-чуушкунга маадырлыгы-биле өлгөн кызыл партизанарнын дугайында ыдыктыг тураскаалды камгалап ту-рар. Кызыл партизанарнын эрес-маадырлыг демиселини дугайында тураскаалды Тыванын элээн хей районнарнын тургустунган өскө-даа төөгүлүг тураскаалдар кадагалап турар.

Тывада элээн хей тураскаалдар ТАР-нын төөгүзүндө эң чугула бо-лушкуннар-биле холбашкан.

Төгүнүг болгаш археологиянын тураскаалдарын дугайында куль-туралыг билишкенин чонун калбак массалары билер ужурул. Бо чугула херекке улуг рольду баш-кылар, культураны ажилдакчылары ойнаар ужурул. Олар төөгүлүг черлер талазы-биле экскурсияларын чорудуп, тураскаалдар дугайында беседаларын, илеткелдерин органи-застап, оларын күрүнө камгалагына алгыр-биле культураның чаа-чаа тураскаалдарын илередиң тывары-нга илгини берип, хамааты дайы-ниң үезинде өлгөн маадырлыг демис-елчилерин чевеглерин чагаайжы-дыр тудуп турарлар.

Бо чылдын Бий-Хем районга, Ко-четов аттыг колхозтун девискээринге орук-тудуг ажилдарынын түнөли-де даш век үезинин бурунгу чевээ-нин улуг кезин үрелген, ыңчан ар-еолог эш Исаковтун медээлээнинин ачызында ажилды соксаткан, ол чевегте шыгыжатынган эртем тала-зы-биле улуг ужу-дзуалыг сөөктер-ни, хер-херекселдерин чып алыр аргалыг болган. Ындыг азылгы болушкун Улуг-Хем районга ба-за болган. Анаа, Хову-Аксы суурдан ырак эвес черге тудуг-биле холбаш-кан ажилдарын түнөлинде элээн каш хорум чевеглер үредетинген Хорум чевеглерин казырын чугла-га чактын чөпшээрели-биле чорудуп турар.

Бо чылдын областың чурт шин-чилел музейи археологтук тураскаал-дарын эртем өөзү-биле казырын чорудар элээн кааш экспедициялар-ны организастап турар. Область музейинин эртем ажилдакчызы эш Райнштейннин удуртулгазы-биле бо чылдын элээн хей хорум чевеглерин казыр, ССРЭ-нин Эртемдер Акаде-миязы археологтук казылдалар чору-дар эргениң «ажык эрттирилгезин» аңаа берген.

Археологтук казылдаларын чору-лары тыва улустун бурунгу төөгү-зүн тодаргайлап турар экспонаттар-биле музейни долдулар.

Экспонаттар тып алгырыга улуг дузаны музейге «Тыва алдын» трес-тин көргүзүп болур. Алдын уургай-ларын чамдык ажилдарын чору-дуп турда, бурунгу амытаннарнын сөөктери-даа таварышкылар. Ол бүгү эртем талазы-биле база-ла улуг ужу-дзуалыг.

Кызылдын, Шагаан-Арыгнын, Ту-ранын элээн хей өөреникчилерин кончуг шың кылганар, чүд дээрге, олар бурунгу амытаннарнын сөөк-терин болгаш оранчок бурунгу эт-септерин тыпкыш, музейге берип, археологиянын болгаш төөгүнүн билдинмес тураскаалдарын тыпкы-нынын дугайын база медээлел бер-генер.

Тураскаалдар-биле бүгү талазы эки таныжар чорук совет кижилер-нин культуразын улам ыяк көдүре-ринге идиги бээр.

Культураның тураскаалдарын кам-галаар чорук хамааты бурунгу чугула хүлээлгелеринин бирээзи бо-лур.

С. ФАТЕЕВ.

Мал өстүрер планын күөсөдир дээш

Бай-Тайга районда Сталин аттыг «өдө» ажил-агый артелиниң хойжуу эш Х. Салык нитинин мал ажалын хөгжүдөринге кол кичээлгени салып турар. Оон кадарып турар хойлары-нын баш саны чыл буру өзүп, хой ажылы колхозка дыка хей орулганы берген.

Хойжу эш Салык 1950 чылда кол-

хозтан 125 баш хойну хүлээр алган. Хойларын ажаалгазы, хайгааралы кичээлгени-биле оларын продукция-зы бедид турар. Ам колхозтун хой 428 баш четкен. Хой малдын ода-рын, сугдалын таарыштырарын, эш Салык эки билип, олар-белчири-ни үргүлчү мергежилдик солуп турар. Малдын чаш төлүн бурун камгалаан.

Ол ышкыш малчынарнын саны өзүп, Чыдым, Чыргал, Бичек олар төртүнүн мал чаш төлүн бурун доруктуруп ап турарлар. Колхозтун малчынары нитинин мал ажылын хөгжүдөр планын ажыр күөсөдир-нин херезинге бүгү күжүн берип турар.

Б. ЧЮДОК.

нун маадырлары, 1812 чылдын Ада-чурт дайынын партизанары, та-раачын массалар болур. Бодунун хамаарышпас чоруду дээш улустун демиселинин айтыры чогаалдын бирги болгаш кол айтыры болган.

«Дайын болгаш тайбында» төөгү-ге айгы-айгы кижилеринин ролу чо-ңун-да мурнунда Кутузов биле На-полеонун ову-хевирлеринге кол-дуунда шын көргүстүнгөн. Ол ийи ову-хевирлер оларнын амьдыралда удурланыштыр салдынганы ышкыш кылдыр база-ла ыңчаар чогаалда удурланыштыр салдынган. Наполе-онун үнүрүндө бот мензегининге болгаш бодун мактангычы чейлаш чок тийлөгөгө, чагыры-дужаар чорукка, бодунун берген айтышкына-ры шын болгаш частыгыр чок дээрзинге чакычкан полководчу көр-гүстүнгөн. Наполеонун күш чогуу, оон боданынын, удуртулганынын буурашыкынын чурукчу кайгамчык-ты-биле көргүскөн.

Кутузов—улусу маадыр. Өлүм-биле демисезин турар чүс-чүс муң кижилерин чааскаан удуртуп болбас, тулчулуккунга шиттирлеп күш бол-за, шериглерин сеткил-сагыжы бо-лур дээрзин ол билип турган. Куту-зов ол күштү элдерин чораван, ону эрге-дужаалынын кире-шаа-биле удур-туп турган. Кутузовтун айтышкына-ры, оон сөстөринин утказы канды-быр олутт бодалдардан эвес, а харын кол команддалканын орус кжи бүрүзүнүн сагыш сеткилинде ышкыш ыңды күзөл-чүткүлдүнүн үнүп турган. Кутузовтун күжү бол-гаш улусузу ында.

Ыңчалза-даа совет номчукчу Тол-стойнун тургусканы Кутузовтун ову-хевирин дозуу-биле хүлээп албас. Бийда чурукчу амьдыралын шыңында дашкаарлаан, полковод-чуну эмин эртин илдеп чок кыл-дыр чүте өңүп кылдыр дээрзинге

кызыгаарланып каар кжи кылдыр көргүскөн, шынында Кутузов угаангыр аткаарлаашканын органи-застап турган, удур шаап халдааш-кынын белеткээш Наполеону чыл-ча шапкан.

Улуг дээди нитилелдин чажыт көөнүн чугаалап тура, чурукчу ре-алист ол нитилелди тудуп чип тур-ган удурланышкы чорукту болгаш четпестерин илередиң ажиткан. Ыңчалзак, Толстой «Дайын бол-гаш тайбынга» ол нитилелди кам-хайыра чокка шүгүмчүлөвейн бар-ган. Чогаалдын төөгү болгаш амь-дырал таладарында чогаалчы үениң нитилел хамаарылгаларын ам-даа четпес көргүскөн, крепостной эргени шыны дозуу-биле сагырынын не-геп турганы ышкыш ыңчаар сойга-лап илеретпез.

1877 чылда, 1861 чылдын рефор-мазынын сөөлүндө он алды чыл эрткенде, Толстой «Анна Каренина» деп романы дооскан. Ол үеде ши-тилел амьдыралында үптөкчи рефор-манын баштайгы салдары, дүжүп бериншикке кирген тургузугуна бирги демдектери илеретинип келген. «Анна Каренина» деп роман Россия-нын хөгжүлдээнин оруктарынын, нитилелди чартып тургузарын бот-тандырар арганы бээр күштерин дугайында улуг айтырларын көр-гүзүп турар.

Толстойнун эки бишери болгаш көргөни бүгү эрги тургузугуна, кре-постной эргени болгаш анаа дүгжүр корум-чурумуну, бүгү аристократтыг өзүну бүгүденин караанга көздүр-лө шүгүмчүлөп болгаш буруу шаап турган. Суңдуктуу-биле төртүнүп тургав чаа чуулду чогаалчы билбес турган болгаш хүлээп албайн тур-ган; оон аристократтыг нитилелди болгаш капитализмин чүте шүгүм-чүлөп турганы оон илден-дир. Ол байдалдан уштунарнын аргазын

Толстой улуста деп көргөн. Романын кол маадыры Константин Левин кездэ Русьтун патриархалдыг өзүзү-нда улуска чоокшууларын эргежок тургустунуп келген айтырларын шиттирлерин дилеп турар. Бүгү эрги өзүдан ойталаарын эргежок чугулазын, чаа күш-ажылыч арыг амьдыралды артык күштүн Левин билип турган, ыңчалза-даа олче шинчилгени канчал кылгырын билбес турган. Ол шинчилгени Толстойнун ону амьдыралга боттандырып шы-давааны ышкыш, романын маады-ры база боттандырып шыдаваан, ыңчалза-даа Левин орукту, ро-манын автору ышкыш бүлүр-түп угаган. Чогаалчынын көр-гүскени бүгү нитилелдин кезек-терин ол тургустан көөр алаар. Кар-енин бодунун эрге-дужаалын бол-гаш чаагай чоруну тургузуп турары бюрократтыг өзү, княгиня Лидия Ивановнаны, Бетси Тверскаянын болгаш ол чердегилерин аристок-раттыг өмүнээзи, Вронскийин бол-гаш оон өнүктөрүн дээди уязы, Степан Аркадьич Облонскийин дол-гандыр турар бөлүү, эртемденер болгаш помещик-консерваторларнын өзүзү, губерния дворян аймаа—ол өзүгү буруу шаап көрүүшүкүңе та-варжып турар. Анаа база-ла сон чай-лавайн турар; оон амьдыралы Кон-стантин Левинин миңип көргени демги күш-ажылыч, арыг болгаш нити кайгамчык амьдырал эвес, а Толстойнун буруу шаап турары бай-өрдөлдүгү, үндөзүн-даа чок болгаш хууда арын-туур болаан болуп ту-рар. Шынын бүгү дозуу-биле Тол-стойнун көргүзеринге реализм дуза-лаан, ыңчалза-даа чурукчунун бүгү удурланышкынын ол аждып шыдаваан. Эрги өзүну буруу шаап, чогаалчы бурунгар, ажилчын аң-гыже эвес, а сонгаар—тараачын ки-

жиже көрүп турган. Романын нити утказында алгаш көөргө, оон кол маадырлары Константин Левин болгаш тараачынар болурун, оон сөөлүндө Толстойнун буруу шаап турары аристократтыг уяда кайгам-чык кжи бооп Анианын кирип ту-рарын ону иле көргүзүп турар.

1861 чылдын реформазынын сөө-лүндө үжен сес чыл эрткенде, кажан оон үптөкчи характер доду күштү-биле илеретинген үеде «Воскресе-ние» деп роман үнгөн. Ол «Дайын болгаш тайбында» база ол ышкыш «Анна Каренинада» бодунун чечен чогаал дуржулганын болгаш амь-дыралды бишери көвүдеткен гений-диг чогаалчы оон үезинде Россия-нын өзүлүгү арнын дугайын мур-нундагызындан көңүс өске туруш-туг чугаалааны-биле ылгалыр. Боду долгандыр турар чачыл болгаш көрүүшкүңерден шиттирлеп ойтала-лаш, ол массаны дарлап-хемдин-ринге, тараачынаары болгаш черле бичи ажил-агыйларын сандара-дырынга, күштеп күчүлээр болгаш бастып-дорамчылар чорукка үндө-зилетинген бүгү күрүнө, хүрээ-күн нитилелди экономиктиг корум-чурун-нарны көөр хөң чок шүгүмчүлө-биле чаза шаап кирген. «Воскресе-ние» деп роман чогуу-на ол план—шыныгы шүгүмчүлелдин планы өзү-гаар чаа болгаш шиттирлеп бо-лушкун болур.

Бот-боттарын чачыгыр болгаш бот-боттарын шинчектежир дээш улус канчаар-даа аажок улуг дүжү-мет-бюрократтыг күрүнени тургускан деп чурукчу чугаалап турар. Селч-торларын арын-нүрүн, улустарын сыын-чаяанын дугайында айты-рылгыр өзү барымдаалап, херекти өөренип көрбейн болгаш билбейн шиттирлетинип турган албан чери сатыныкчы хаан судун, ында тер-

гиндеп турар чөптүг эвес болгаш черлик ужу-баш чок чүүл-биле ка-тап, кандыг-даа буруу чок кижилер-ни шинчектеп турарынын кжи кайгаар системаны тергиндеп турар кара-бажынга хоругдалыны корум-чурумун номчукчуга ол көргүскөн. Толстой хүрээнин, күрүнениң ол чө-ленгенини, кымчынын болгаш ужу-дуржук аажылаашкынын суртаалчызынын болгаш камгалак-чызынын ролун кайгамчык чуруп көргүскөн. Автор болгаш оон маады-ры Нехлюдов кара-бажындарда, шө-дүлдө болгаш кара тамыже кирип октаарынын өскө-даа черлеринде шин-чилектептерген чүс-чүс муң бөдүүн кижилерден алгыда Россиянын кар-как четпес делгемдеринде миллион-миллион кижилер база шинчилекте-нин турарын эки билип турганнар.

Черин хуунун өңчүзү кылгыр эрге-ни, күрүнени, шажынын, судту, эр-тем-культураны, уран-чүлүдү шү-гүмчүлөвшөшөө, Нехлюдов туруп ту-рар чүүлдерде бүгү байдалдарын буруу шаап турган. Амьдыралчы улустун үнүрүндө көргөш, маадыр бүгү бужар-бак чүүлү ажилчы чо-нынарын арын-нүрү чокка дарлаары-нга үндөзилетинген нитилел тургу-зууну бүгү шыныгы эвезин көргөн.

«Дайын болгаш тайбын», «Анна Каренина» болгаш «Воскресение» болза, улуг чурукчунун чогаалдыкы чорунун үш кол чогаалдары бо-лур. Олар орус хей-нияти амьдыра-ларын болгаш демиселдин улуг төөгү-лүгү чадаларын көргүзүп турар болгаш улуг орус литературанын хөгжүлдээнин бүгү чорудулгалары-биле ханы харылзашкан. «Воскре-сенини» бижип тура, Л. Н. Толстой улусчу расказтар «Иван Ильичин өлгөн» деп тоожу, «Чарыдышкы-нын түнөли», «Карангы-дүмбейин эрге-чагыргазы» деп шилдерин бол-

гаш өскө-даа чогаалдарын бижээ. «Воскресение» деп романын сөө-лүндө ол дыка хей публицисттиг чогаалдарын бижээ.

Улус демократиясының чурттарында

Соңгу-Чөөн Кыдатта

ПЕКИН. Соңгу-Чөөн Кыдат яны-бүрү курлавыр материалдар-биле байлак. Оң девискээринде көдээ ажил-агыйның өртекитг культураларын өстүрүп турар, оң чер иштинин бэйлаанда амыктыг казар чүүдлеринин төтүмөс курлавырлары чаштынып чыдар, оң сугларындан болгаш далайларындан чүс-чүс мун тонна балыктарны тып турар. Соңгу-Чөөн Кыдаттың бо бүгү байлактары болса, чурттуң улус ажил-агыйның хөгжүлдэинге уаг уjur-дузалыг.

Кыдаттың бо девискээринин тараачынары аш-чем культуралары-биле бир дөмөй көдээ ажил-агыйның техниктиг культураларын база өстүрүп турар. Мында бүгү бобы культураларының болгаш гаоланын чартык хире кезинин, хендирийн, чигир свёклазынын 95 амык хуузу тарып, дыка хөй санныг кызылгасты, үстүг культураларының болгаш тапкыны, ол ышкаш хөвөнни болгаш ристи база тарып өстүрүп турар. Соңгу болгаш Чөөн районнар өртекитг тудук материалдары болушьяштар-биле шыргай кылдыр шытынган. Бо черлерин кыдат улус «ыаш далайы» деп адап турар.

Улустун эрге-чагыргазының тургустуннарына чедир маңа япон империализминин үптектиг сорулгаларын боттандырамын амыктыг бүдүрүлгө адырлары колдуунда хөгжүп турган.

Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинде

Марккода байзал дугайында айтырыгы Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинүн хүн айтырымыга кииреринге колонийниг күрүнелер уdur бадылааннар

НЬЮ-ИОРК. Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинин сентябрь 4-те кежээки хуралына Мароккода байдал дугайында айтырыгы Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинүн хүн айтырымына киирер дээр дугайында 15 күрүнелерин дилээнге холбаштыр кииртинген саналдарны чугаалажып көрүшкүнү доозулган болгаш бадылаашкыны болган.

Совет Эвилелинин, Пакистаннын, Ливанның болгаш Чилинниң төлээлери болгаш, ыңчалза-даа Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинүн кежигүннери болбайн турар 13 күрүнелеринин төлээлекчилерин Мароккода байдал дугайында айтырыгы чугаалажып турда Чөвүлелинүн амыктыгы киржир кылдыр чалаар деп санал дээш бадылааннар.

Совет-иран садыг харылзаазынга

ТЕГЕРАН. СССР Эвилелинин Иранда садыг төлээлекчизи биле Ираның национал экономиказының министрствозунун аразынга бо чылдын июльда болгаш августта болган чугаалажышкынын түнелинде СССР-ден Иранче болгаш Ирандан СССР-ге элчеглиг чыл хуусаалыг барааннар солчурунун талазы-биле моон мурунда дургурушкаа чүүдлерини улгатырынын дугайында СССР-ниң Иранда садыг төлээлекчизи эш М. И. Кузнецов биле Ираның национал экономика министр Пур Комаюнуң аразынга чагаалар солчуру бо чылдын сентябрь 3-те Тегеранга болган.

Бот-боттарынын аразынга барааннар солчурунуң дугайында чедир алган дугуржушкуннар СССР биле Ираның аразынга бараан саарыгазын эрткен чылдын деңселинде дыка улгатырып турар болгаш совет-иран садыгта чанчыл болган барааннары киирип турар.

Польшада көдээ ажил-агыйның тускай эртемниглеринин белеткели

ВАРШАВА. Көдээ ажил-агыйның тускай эртемниглерин белеткээрине удуг кичеңгей улусчу Польшада чугула черин ээлеп турар.

Чүглө сөөлгү үш чылдарның дургузунда чурттуң көдээ ажил-агый техникумнарын 14 муң хире кижии дооскан. Бо-ла үениң дургузунда яны-бүрү курстарга 50 муң хире чер ажилдын бүдүрүлгө кооперативтеринин даргаларын, трактористерин, бригадирлерин болгаш өске-даа тускай эртемниглерин белеткээр.

Бот-өөредилге-биле өөренип турарларын өөредилгези Польшада база калбаа-биле амыктыгынын турар. Көдээ ажил-агыйның ортумак школы хемчээлдиг бот-өөредилгезин курстарын эрткен чылын 400 амык кижии дооскан.

Францияда ажил соксадышкынын шимчээшкин

ПАРИЖ. Францияның чамдык хоорайларында үргүчүлүп турар ажил соксадышкынын демиселдин дугайын солуннар медээлеп турар. Боттарынын материалдыг байдалын экижидерин негеп турар Гаврнын 15 муң металлистеринин болгаш тудукжуларынын ажил соксадышкынын 20 хүнеринин дургузунда үргүчүлүп турар. Машина тудукжунунун болгаш тудук үлетпүрүнүн бүдүрүлгө ээлеринин кыжышкынын баарынын бажынарын митинглер кылган болгаш оң соода оларнын колонналары хоорайга чоруп эрткенер.

Ажыдчынарның негелдерин хандыраандан бүдүрүлгө ээлеринин ойталашкыныга харыс кылдыр амыктынар боттарынын ажил соксадышкынын үргүчүлүлөр деп медеглээр.

Болгарияның көдээ ажил-агыйның механизасташкыны

СОФИЯ. Болгарияның көдээ ажил-агый улам-на механизасташтынып турар. Быдаргай үрмек тараачын ажил-агыйларын күш-ажылчы кооператив ажил-агыйларына катышкан чоруну черни машиналарның күжү-биле амылдап кылырынга болгаш муракча агротехниканын эртемниг негелдеринге арганы берген. Чурттуң хостадырынга чедир Болгарияга черни бүдүрүлгө арга-биле амылдап кылып турган, техниктиг суур чок туган. Бо чорук багай дүжүтү берип, маддын продуктулук чоруун кудуладып турган. Чер ажилынын министрствозунун

тускай диннадын эзугаар алырга, 1940 чылда 446 муң тараачын ажил-агыйлар чер амылдап кылырынга ыяш андзыннары хереглеп турган.

Тараачын ажил-агыйларны күш-ажылчы кооператив ажил-агыйларына катыштарынын болгаш хову амыктынын механизасташкынын талазы-биле көдээ ажил-агыйга дуза көргүзүрүн Болгарияның коммунисттиг партиясы болгаш улустун чыдаа бодунун эң чугула сорулгазы кылдыр салган. Амыг үеле чуртта 2747 күш-ажылчы кооператив ажил-агыйлары бар, олар хову амылда-

Японияже америк ыйыдышкын

Айыыл чок чорукту дем кадып хандырар дээр эргеледин шугуму-биле америк «дузаламчыны» тыпсыр дугайында Токиога чугаалажышкынын август 21-де үстүрү билек-де япон шериг белеткелдерин дүргө-дедир сорулга-биле, чижээлээрге, «айыыл чок чоруктуң япон шериглеринин» санын өстүрер сорулга-биле Японияже Катышкан Штаттарны ыйыдышкыны күштелген. Августун эгезинде-ле Японияга чоруп, премьер-министр Иосидо-биле чугаалажышкынын чорудуп турган, АКШ-тын күрүнө секретары Даллес «Нью-Йорк таймс» солунун сөстөрүн эзугаар алырга, шериг белеткелдерин күштелдеринге «Япониянын хөөн чок чоруунга таарзынжымназын» илереткен. «Иосидо-биле чугаалажышкынын Даллес чамдык бергездешкинин байдалдарга таварышкылаан» деп «Нью-Йорк таймс» бижээн.

Ол бергездешкинер Токиога чугаалажышкынын чорудулганында долу хемчээлинде-биле илерезин Америк төзөвилелдеринин чамдызы Япониянын экономикагын хереглелдеринге амыктыгын турар япон казак ордолдашкан. Ол дээр, албадаттырган базым-дыр. Катышкан Штаттарны Японияны доңаштырганы шериг программасы чурттуң экономикага өдүмчү-биле көрүнүктелтип турар деп чүвени япон чагырыкчы бөлүктөр херекке албас аргажок апарган. Японияны АКШ-тын дайын талазы-биле чалчазы кылдыр хуудуларынын политиказына удул япон улустун массалыг удурулушкынын Токиода улам-на дүвүрээнин чоруктары болдуруп турар. Америк эжелеп-чагырылгага болгаш шериг белеткелдеринге удурулушкынын Японияда өздүгүнүн дугайын даштыкы бур-

Мексикада бойдустан айыылдыг болушкуннары

НЬЮ-ИОРК. Юнайтед Пресс агенттигинин корреспондентинин медээлеп турарын эзугаар алырга, күштүг частар болганынын соода дөрт плотиналар — суг моондактары чаза тавартынган. Суг амыктыгынын түнелинде Мексиканын төп штады Гуанахуатога, а ол ышкаш жоказы Халиско штатка 20 муң хире кижии бажын-бадгат чок арткан, харылаа шугуму үрелген.

Голландияның ажилчы чоннары боттарының өргелери дөөш демисежип турарлар

ГААГА. Голландия парламентинин диннадып турарын эзугаар алырга, сөөлгү үеде үлетпүрүнү яны-бүрү адырларынын амыктынын дайын белеткелдеринге удул, реакцияны калчараашкыныга удул болгаш чаа чылдан эгелеп ажил төлөвиринин кара-туразында системазына кичир деп турган үлетпүр ээлеринин боттарын удул шиптирлиг демисежип турарлар.

«Де Ваархейд» солунун демделеп турары болза, амыктынын ажил төлөвирин улгатырынын дугайында негелделери улам-на массалык апарган. Оон-биле холбаштыр чурттуң яны-бүрү бүдүрүлгелеринге сөөлгү хүннерде ажил соксадышкынын болган. Амстердамга амык соксадышкынын порт амыктынын кылганнар. Гаагага тудук амыктынын ажил соксадышкы-

нын организацияннар. Роттердамга кезек үеле трамвайжылар болгаш «Моллер» деп бүдүрүлгенин база чурат портуңу амыктынын ажилын соксатканнар. Ажил соксадышкынын Заандамда «Хилле» фабриканын амыктынын херезеженери кылганнар.

Харысалгазы редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕСИ: Кызыл, Шетиники куучузу, баян 7 ТЕЛЕФОНАНЫ: Харысалгазы редакторунун 3—62, харысалгазы редакторунун ораакчызынын, партияны амыдагы, культура болгаш амыдагы калдыктеринин — 3—88; харысалгазы секретарынын 3—68, пропаганда болгаш агитация, гран-чугу, көдээ ажил-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа калдыктеринин 4—98; иштинин информация, бухгалтериянык — 8—65